Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Сергіевская ул., № 5. Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամենալաւ
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“. TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK“.

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ
ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 7 ՌՈՒԲ.
Մայիսի 1-ից մինչև յունիսի 1-ը 85 կոպ.: Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ-ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է, որ դպրոցի հիմնադիր
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆԻ
մահվան տարելիցի առիթով, վաղը, կիրակի, ապրիլի 29-ին, պատարագից յետոյ ժամը 12-ին, Կուսանաց եկեղեցում կատարվելու է
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ. 285. 1—1

Թիւրքիայի ՄԱՐԶՈՎԱՆ քաղաքում վախճանված
Երիտասարդ ջութակահար ողբացեալ
ԴԱՒԻԹ ԴԱՒԹԵԱՆԻ
մահվան տարելիցի օրը, կիրակի, ապրիլի 29-ին, Թիֆլիսի հայ-կաթոլիկաց մատուռի մէջ (Պետերբուրգսկայա փող., № 8), կը մատուցվի պատարագ և ապա կը կատարվի հոգեհանգստեան կարգ, որի մասին յայտարարվում է ի գիտութիւն ընդհանուրի. Պատարագի սկիզբը առաւօտեան ժամը 11-ին, իսկ հոգեհանգիստը ժամը 12-ին: 292. 1—1

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
Կիրակի, ապրիլի 29-ին
Ժողովրդական Տանը
Ուսուցիչ ԱՐՇԱԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԸ հայերէն լեզուով կը դասախօսէ
Գաբրիէլ Սունդուկեանի
մասին:
Դասախօսութեան սկիզբն է առ. ժ. $10^{1}/_{2}$-ին: Տոմսակները 5—10 կ. արժողութեամբ վաճառվում են նոյն տեղը:
առ. 289. 2—1

«ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է
Համայի Մասյակարեիրը
Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ
ԳԻՆՆ Է 30 ԿՈՊ.
(Ճանապարհածախքով 38 կոպ.)
Այս գրքի վաճառումից գոյացելիք գումարը յատկացվելու է «ՄՇԱԿԻ» ապահովութեան ֆօնդին:
Հասցէն՝ Тифлисъ, Ред. газ. „Мшакъ“, կամ Tiflis, Rédaction du journal arménien „Mschak“,

По умѣреннымъ цѣнамъ
Новѣйшихъ изящныхъ рисунковъ
ПОЛНОМѢРНЫЕ
ОБОИ
ФАБР. СКЛАДЪ
МАНГИКІАНА
ПУШКИНСКАЯ № 7.
291. 50—1 (Հ. Կ.)

ՅՐԱՒԷՐ
Թիֆլիսի Վանքի առաջ-եկեղեցու ծխական հոգաբարձութիւնը յայտնում է ի գիտութիւն նոյն եկեղեցու յարգելի ծխականների, որ վաղը, կիրակի, ամսիս 29-ին ՆՈՐԸՆԾԱՅ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ քահ. ԲԱՒԽԵԱՆՑԸ (Նախկին սարկաւագ) մատուցանելու է իր անդրանիկ պատարագը Վանքի առաջ-եկեղեցում, և խնդրում է շնորհ բերել պատարագին, որ սկսվելու է առաւ. ժամը 11-ին:
Հոգաբարձութիւն
առ. 288. 1—1

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

II

Տարօրինակ կացութիւն է ստեղծվել, ասացինք մենք, Թիւրքիայի հայութեան համար, շնորհիւ Իթթիհադ կուսակցութեան քաղաքականութեան և Դաշնակցութեան բռնած ընթացքի ու վարմունքի:

Ինքը Դաշնակցութիւնը շատ լաւ տեսնում է, որ Իթթիհադի քաղաքականութիւնը խորապէս շօվինիստ քաղաքականութիւն է, փասակար և կործանարար ոչ մուսուլման ազգութիւնների և մանաւանդ հայ ժողովրդի համար, բայց այնու ամենայնիւ նա չէ կամենում հանդէս գալ այդ կուսակցութեան դէմ, գործել նրա դէմ, նա չէ կամենում ընդդիմադիր դիրք բռնել, չէ կամենում յարել ուրիշ կուսակցութիւնների, օրինակ Իթիլաֆին, որի ծրագիրը աւելի համապատասխան է այդ ազգութիւնների ինքնուրոյնութեան, հոգևոր և բարոյական անկախութեան, ինչպէս յարեցին յոյները: Ոչ, նա դաշնակցում և միանում է Իթթիհադի հետ և նրա ներկայացուցիչները նոյն իսկ պաշտպանում են այն տեսակէտը, թէ հայոց ազգային երեսփոխանական ժողովը բնաւ չը պէտք է միջամտի պառլամենտական ընտրութիւններին, բնաւ չը պէտք է ուրեմն որոնէ այն քաղաքականութիւնը, որին հայ ժողովուրդը պէտք է հետևի Թիւրքիայում:

Ի՞նչ շարժառիթներից դրդված այդպէս է վարվում Դաշնակցութիւնը: Ընդունենք, որ նրա շարժառիթները շահասիրական և նեղ կուսակցական չեն, ինչպէս շատերն են մտածում. ընդունենք այն տեսակէտը, որ նա առաջ է բերել, ինչպէս հաղորդում են տեղեկութիւնները, թէ «Իթթիհադին չը պէտք է դիմադրել, որովհետև նա զօրեղ, տիրող և իշխող կուսակցութիւնն է և կարող է վնասել հայերին»:

Բայց այդ դէպքում ինչու, ի՞ր խղճմտանքով, ի՞ր արդարութեամբ նոյն դաշնակցականները պարսաւում, նախատում են Աշըգեան և Օրմանեան պատրիարքներին, Մագսուտեաններին, որոնք նոյնպէս, նոյն տեսակէտով և նկատումներով, սուլթան Համիդի դէմ չէին գնում, այլ համակերպում էին նրան, որպէսզի կոտորածների առաջն առնեն:

Եթէ զօրեղին չը դիմադրելը խոհեմութիւն և քաղաքականութիւն է, ինչու այդ խոհեմութեան, քաղաքականութեան գործադրութիւնը Աշըգեանի, Օրմանեանի կողմից խոհեմութիւն և օգտակար քաղաքականութիւն չէ համարվում:

Մենք կարծում ենք, ընդհակառակը, որ հայերը Թիւրքիայում պէտք է բողոքեն ամեն մի անիրաւութեան դէմ, իրաւունքների ամեն մի բռնաբարութեան դէմ, որ ներկայ Թիւրքաց կառավարութիւնը գործում է հայ ժողովրդի իրաւունքների վերաբերմամբ:

Դրա պատճառաբանութիւնը կը տանք յաջորդ անգամ:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

26 ապրիլի

Լիվադիա.—Կայսերական Պալատի մինիստրի հեռագիրը. «Երէկ, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը Պալատի մինիստրի և շքախմբի անձանց ուղեկցութեամբ ժամանեց Սիմֆերոպոլ և դիմեց նահանգապետի տունը, ուր ներկայացան տեղական պաշտօնական անձինք: Նահանգապետի տնից Նորին Մեծութիւնը բարեհաճեց այցելել Ղրիմի հեծեալ գնդի նորակառոյց զօրանոցները, յետոյ մտաւ տաճար, ուր կատարվեց մաղթանք: Ապա Նորին Մեծութիւնը այցելեց յիշեալ գնդի մկիթը, որից յետոյ անցաւ նոր ճեմելիքով, ուր ցնծութեամբ ողջունվեց ազգաբնակութիւնից: Ցերեկվայ ժամը 4-ին Թագաւոր Կայսրը մեկնեց Սիմֆերոպոլից:

Պաշտօնական.—Այսօր բուլղարական պատուիրակութիւնը ընդունվեց Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրից հրաժեշտի ունկնդրութեան: Ցերեկվայ ժ. $12^{1}/_{2}$ ին Պալատի մեծ դահլիճում Բարձրագոյն ներկայութեամբ կայացաւ նախաճաշ: Նախաճաշից առաջ պատուիրակութիւնը պատիւ ունեցաւ ընդունվել Թագուհի Կայսրուհի Ալեքսանդրա Ֆեօդորովնայից: Նախաճաշին կենտրոնական տեղերը գրաւել էին Նոյին Մեծութիւնները: Բարձրագոյն Պալատի կողմից հրաւիրվեցին նաև «Նովէժդա»-ի նաւաստիները և ծառայողները:

Պետերբուրգ.—Վերադարձաւ Ղրիմից ստատս-սեկրետար Կոկովցևը:
Ժամանեց Կովկասի Փոխարքան:

Մոսկվա.—Մանր արդիւնաբերական հաստատութիւններում այսօր գործադուլ են արել 5000 բանւոր: Խոշոր ձեռնարկութիւններից աշխատանք չը կայ արքունի երկաթուղիների արհեստանոցներում, Գուկասի ֆաբրիկայում, քաղաքային էլեկտրաքարշի պարկում, մի քանի տպարաններում, որոնց թւում են «Рус. Вѣд.» և «Утро Россіи» լրագիրների գրաշարները: Քաղաքի զանազան տեղերում փորձեր եղան ցոյցեր կազմակերպելու, սակայն ոստիկանութիւնը արգելեց: Կատարվեցին մի քանի ձերբակալութիւններ:

Ախալքալաք.—Զելէկէն կզզում այրվում են Հաջինսկիի և Կասպեան ընկերութեան նաւթահանքերը: Կան մարդկային զոհեր:

Լոնդոն.—Տրանս-պարսկական երկաթուղու հարցի ուսումնասիրութեան համար կազմվեց մի ընկերութիւն, որի մէջ մտնում են ֆրանսիացի, ռուս և անգլիացի դրամատէրեր:

Գէորգ Թագաւորը երէկ ծովային վարժութիւնների ժամանակ անցաւ երկու մղոն տարածութիւն ստորջրեայ նաւով:

Դրամատէրերի միութեան խնճոյքին Ասկվիտը՝ խօսելով Վէյմուտում կատարվող ծովային վարժութիւնների մասին, մատնանշեց այն կարևոր հանգամանքը, որ Թագաւորի առաջ ծառայված է անգլիական ամբողջ նաւատորմը—պաշտպանութեան և ոչ յարձակման զէնքը: «Ի նկատի ունենալով Մեծ-Բրիտանիայի անհամար ու չարունակ աճող շահերը, մենք չենք կարող,—ասաց Ասկվիտը,—քանի որ աշխարհը կը մնայ այժմեան վիճակում, անտես առնել այն միջոցները, որոնք անհրաժեշտ են այդ շահերը ամեն մի վտանգից պահպանելու համար: Ծովի վրա անժխտելի ու անքակտելի գերակշռութիւն պահպանելը բրիտանական ազգի գոյութեան առաջին հիմնական պայմանն է կազմում»:

Թաւրիզ.—Շնորհիւ Շուջա-ուդ-Դօվլէյի եռանդուն գործողութիւնների, անցեալ ամիս վերջացաւ ռուսահպատակների 91,000 թումանի պահանջը պարսիկներից:

Կառավարական զօրամասը դուրս գալով Զէնջանից, անցնելով 30 վերստ, կանգ առաւ, հաւանօրէն տեղեկանալով որ շրջակայքում գտնվում են Սալար-ուդ-Դօվլէի ձիաւորները: Հաղորդում են, որ Սրդաբիլից ձիաւորներով դուրս եկած Ռէշիդ-ուլ-Մէմալիքը յայտնել է իշխանութիւններին, թէ ցանկանում է օգնել Ֆարման-Ֆարմային, և դիմեց Համադան Սալար-ուդ-Դօվլէի հետ միանալու համար:

Տեղիս վաճառականները հրաման ստացան այլևս ապրանք չուղարկել Զէնջանի վրայով, որովհետև ճանապարհները ապահով չեն:

Պարիզ.—Լիօտէն և Պրիվա-Դէշանէլը մեկնեցին Մարօկկօ:

Հավասը հաղորդում է, որ Բէնիօյի և Մուանիէի բարեկամական խորհուրդների ազդեցութեան տակ սուլթանը յետաձգեց Ռաբատ գնալը մինչև Լիօտէյի գալուստը:

Հաղորդում են, որ Մարակէշի տեղացիների մէջ յուզմունք է սկսվել:

Մադրիդ.—Արտաքին գործերի մինիստրը հաստատում է, որ անգլիական դեսպանը իրան յանձնեց երէկ մի յայտագիր Տանժէրի համազգայնութեան հարցի մասին, որով և զբաղված են ներկայումս ֆրանսիական և անգլիական կաբինէտները:

Զագրեբ.—Նախկին պատգամաւոր Պետրիչևիչի դէմ սկսվեց դատ հետևեալ խօսքերի համար. «Խորվատիան աւելի շուտ պատկանելու է Սերբիային, քան Ունգարիային»:

Վաշինգտոն.—Պաշտօնական թւերի համաձայն՝ Միսսիսիպիի հեղեղից վտանգվածների թիւը գերազանցում է, հեղեղը վտանգաւորութիւնը գլխաւորապէս կերակուր է հայթայթում 117,000 մարդու:

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

26 ապրիլի

Կ. Պօլիս.—Մինիստրների խորհուրդը որոշեց արտաքսել զմիւռնաբնակ իտալացիներին:

Օսմանեան մօտերը երկաթուղային կամուրջի տակ գտնվեց դժոխային մեքենայ՝ պայթեցնելու համար այն գնացքը, որով անցնելու էր Դիբր ներքին գործերի մինիստրը:

Օսմանեան գործակալութիւնը հաղորդում է, որ Ռոդոսում թիւրքերը մեծ յաղթութիւն են տարել և գերել են 1000 իտալացիներ: Պաշտօնական վաւերացումն չը կայ:

Կ. Պօլիս.—Համաձայնութիւն ստորագրվեց օսմանեան դրամատան մի խումբ դրամատէրերի հետ 10 միլիոն ֆունտի փոխառութեան մասին $4^{1}/_{2}$ տոկոսով: Յիշեալ փոխառութեան 7 միլիոնը գործադրվելու է բիւջէի դեֆիցիտը ծածկելու, իսկ 3 միլիոնը—Անատոլ Սև-ծովեան երկաթուղիները կառուցանելու համար:

Հռոմ.—Ստեֆանին հերքում է թիւրքաց տեղեկութիւնը 1000 իտալացու գերի ընկնելու և թիւրքերի տարած յաղթութեան մասին: Միևնոյն գործակալութիւնը հերքում է այն տեղեկութիւնը, թէ իտալական նաւատորմի մի մասը գտնվում է Լէմնօսի առաջ:

Հռոմ.—Մամուլը գոհունակութիւն է յայտնում Մարշալ Բիբերշտէյնի պաշտօնափոխութեան առիթով, մատնանշելով որ նա չափազանց մեծ բարեկամութիւն էր տածում դէպի երիտասարդ-թիւրքերը:

Ստեֆանին հաղորդում է, որ «Դուկաջինժէնօվա» յածանաւը գրաւել է թիւրքական Կալիս պահակախմբին՝ բաղկացած մի ունտեր-օֆիցերից և 13 զինուորից:

Սալոնիկ.—Վերջին օրերը Սալոնիկի վրայով անցան բազմաթիւ զօրախմբեր Ալբանիայում գտնվող զօրքերի կազմը ուժեղացնելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՑԽՍՏԱԳՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

26 ապրիլի

Բեռլին.—Լանդտագ: Սկսվեց գերմանական հողատիրութիւնը ամրապնդելու օրէնքի քննութիւնը: Գիւղատնտեսութեան մինիստր Շօրլեմէրը մատնանշեց, որ նախագիծը հետևանք է գերմանական տարրի և լեհերի անխուսափելի կռւի. չը նայած գաղթավայրական մասնաժողովի գործունէութեան, գերմանական հողատիրութիւնը Պօզնանում և Արևմտեան Պրուսիայում չափազանց կրճատվել է. լեհական հողատիրութիւնը Արևելեան Պրուսիայում, Սիլէզիայում և Պոմէրանիայում չափազանց աճել է. լեհերը կազմում են պետութիւն պետութեան մէջ (բողոքներ լեհերից): Նրանք կազմում են լայն ազգային ու տնտեսական կազմակերպութիւն, ձգտում են իրականացնելու այնպիսի երազներ, որոնք անկարող են իրականանալ առանց պրուսական պետականութեան տապալման: Պրուսիան պէտք է սահմանադրութեան սահմաններում անէ ամեն անհրաժեշտ բանը գերմանական տարրը ամրապնդելու համար: Վերին Սիլէզիայում խաղաղ միացեալ կեանքը զգալիօրէն խախտված է արտաքուստ մտած մեծ լեհական շարժումից: Այդօրինակ երևոյթներ նկատվում են նաև Ռէյն-Վեստֆալեան շրջանում, ուր լեհերը մեծ թւով բնակութիւն են հաստատում:

Պահպանողականները և նացիօնալ-լիբէրալները խօսեցին յօգուտ նախագծի, կենտրոնը առաջարկեց յանձնել այն առանձին յանձնաժողովի. սօցիալ-դեմօկրատները և առաջադիմականները՝ դէմ են, [illegible] լեհերին, թէ նրանց ազգութիւնը կը պահպանվի. Ներկայ քաղաքականութեան ժամանակ լեհերի թիւը Գերմանիայում աճում է. օրինագիծը ժխտում է բոլոր մօրալ հասկացողութիւնները, ճնշող տպաւորութիւն է ստացվում այդ տեսակ վճարումից ի դիմաց հայրենասիրութեան:

Օրինագիծը յանձնվեց յատուկ յանձնաժողովի:

Բեռլին.—Լանդտագում նախագահը, յաճախակի կարգի հրաւիրելով սօցիալ-դեմօկրատ Բօրհարդին, ստիպեց արտաքսել նրան նիստի դահլիճից: Բօրհարդը պատասխանեց՝ թէ չի գնայ: Նախագահը նիստը փակեց: Վերսկսվելուց յետոյ Բօրհարդը նորից հրաժարվեց դուրս գնալ: Դահլիճ մտաւ ոստիկանական օֆիցերը չորս ոստիկանների հետ և դուրս տարաւ ուժեղ կերպով դիմադրող Բօրհարդին: Այնուհետև մի փոքր անց Բօրհարդը վերադարձաւ լանդտագի նիստի դահլիճը, բայց նրան նորից դուրս տարան ոստիկանները:

Լոնդոնում պաշտօնավարող գերմանական դեսպան Մետտէրնիխը հրաժարական տուեց, որը ընդունվեց կայսրից:

Կիդէրլէն-Վէխտէրը կանչվեց կայսրի մօտ Կարլսրուէ, ուր կը հանդիպի կանցլէրի և Մարշալի հետ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՄՇԱԿԻ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ինչպէս յայտնի է Թիֆլիսի հայ կանանց արած կոչից, ծրագրված էր մի ներկայացում տալ և նրա արդիւնքով տպագրել մի գրական ժողովածու, բաղկացած բոլոր այն գլխաւոր յօդուածներից, որոնք լոյս են տեսել «Մշակի» մէջ 1872 թւից մինչև այսօր: Այժմ մեզ հաղորդում են, որ այդ ներկայացումը տեղի է ունենալու մայիսի 20-ին, կիրակի, Արտիստական Ընկերութեան Թատրօնում: Ներկայացվելու է Գ. Սունդուկեանի «Քանդած օջախ» կոմեդիան: Ներկայացմանը մասնակցելու են իշխ. Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկ, տիկնայք՝ Վ. Ի. Ալիխանեան, Ն. Ի. Ալիբէգեան, Ե. Առաքելեան, Հ. Աստուածեան, Ե. Յարութիւնեան, Ֆլօրա Վարդանեան, Ն. Դօլուխանեան, Վ. Միլեան, Ի. Ի. Սպենդիարեան, Ր. Ս. Շահպարոնեան, Ս. Քալանթար, Մուրադեան և պարոնայք՝ Ա. Ս. Բաբեան, ինժ. Ռ. Մարտիրոսեան, Լ. Ֆ. Տիգրանեան,

բժշկապետ Ս. Գ. Շահպարոնեան, դերասաններ Տէր-Դաւթեան և Ե. Տէր-Գրիգորեան։

Այժմեանից այդ ներկայացման տոմսակները պահանջվում են։

—

Կ. Պօլսից գրում են, որ այդտեղ դիտաւորութիւն կայ առանձին պատգամաւորութեամբ ողջունել «Մշակի» յոբելեանը։

—

Եգիպտոսից հաղորդում են, որ այդտեղ նոյնպէս պատրաստութիւններ են տեսնվում մասնակցելու «Մշակի» յոբելեանին։

ԱՆԴՐԿԱՍՊԵԱՆ ԽՈՀԵՐ

I

«Մշակի» 40-ամեակը և Թուրքեստանի հայերը

Հայ ժողովուրդը պատրաստութիւններ է տեսնում երկու հսկայական կուլտուրական յոբելեաններ տօնելու։

Մէկը՝ հայկական տպագրութեան 400-ամեակը, միւսը՝ «Մշակի» 40-ամեակը։

Առաջինի յիշատակը նուիրական է մեզ համար որպէս տառերը շաղկապող, մեր մտքերը միաւորող, իսկ երկրորդինը՝ որպէս կենդանի գործօն, այդ տառերը բառերի վերածելով, բառերը՝ մտքերի, ու գործնականօրէն ընդհանրացնող։

Երկու հսկայական յոբելեան, հայկական մտքի վերածնութեան երկու խոշոր գործօնների նուիրական տօն։

«Մշակի» յոբելեանը քանի որ որոշված է տօնել առաջիկայ մայիսին, դեռ այժմ կանգ կառնեմ այդ հարցի վրա։

Տօնել մի հսկայական լրագրի 40-ամեայ գոյութիւնը, այն էլ հայկական լրագրութեան կեանքում, այդ միևնոյն է թէ տօնել մի ամբողջ ազգի տպագրական խօսքի յաղթանակը, տպագրական խօսքի, որը խորին համբերատարութեամբ, զինված գաղափարական զէնքերով՝ անվհատ ճախրել է հայկական իրականութեան մթնոլորտը, նոր խօսք, նոր պատգամ հնչեցնելով մտաւոր խաւարի մէջ խարխափողներին։

Բաւական է մի յետադարձ հայեացք գցել 60-ական թւականների վրա, թերթել հայկական ժուրնալիստիկայի պատմութեան էջերը, ծանօթանալ այդ վայրի շրջանում «Մշակի» կատարած դերի և նրա շուրջը բոլորած իդէալիստ գործիչների մարտիրոսական գործունէութեան հետ, այն ժամանակ կը համոզվենք, թէ որպիսի մեծ աշխատանք է գործ դրված մինչև ճշմարտութեան յաղթանակին հասնելը՝ իր ետևից տանելով իդէալիստ գործիչների կուռ բանակներ, որոնք այսօր մեր կեանքում մի մի ղեկավարներ են հանդիսանում։

Ամբողջ 40 տարի հարուածել չարը, ղե- [illegible] մով, աջ ու ձախ փշրել անպէտք մացառները և յառաջ ուղի պատրաստել իր սիրած ժողովրդի համար,—այդ արդէն նահատակութիւն է։

Ահա այս նուիրական գործչի տօնի համար է, որ ամենուրեք, ուր կայ մի բուռն հայ ժողովուրդ, պատրաստութիւններ են տեսնվում մայիսին, գարնանային այդ գեղեցիկ ամսում, աշխուժելու հայութեան մեծադաստիարակի յաղթանակի տօնը։

Թուրքեստանի հայ ժողովուրդը, որ կտրված լինելով իր մայրենի աշխարհից՝ իր միակ մտաւոր ու հոգեկան սնունդն ստացել է «Մշակից», նրա յոբելեանի օրը չը պէտք է սառնասիրտ վերաբերվի, ինչպէս այդ միշտ նկատում ենք հայկական կեանքում տեղի ունեցող նման հանդէսների ժամանակ։

Երկրիս հայերը՝ համեմատաբար՝ Կովկասի շատ վայրերից նիւթապէս աւելի ապահովված, աւելի բարեկարգ վիճակի մէջ են։

Թող ամեն քաղաքներում «Մշակի» յարգողները համախմբվեն, խորհեն իրանց մասնակցութեամբ յոբելեանի օրը յաւերժացնելու իրանց նուիրաբերութեամբ, գէթ 40 տարուց յետոյ հնարաւորութիւն տալու փառաւոր կեանք ունեցող թերթին՝ նիւթական կարիքից ազատվելու և գործը դնելու աւելի լայն հիմքերի վրա։

Բացի նիւթականից՝ Թուրքեստանի հայ բնակիչները պէտք է նաև բարոյապէս մասնակցեն, կազմակերպելով յոբելեանի օրը ցերեկոյթներ, երեկոյթներ, գրական-գեղարուեստական հանդէսներ, ուր պէտք է ընդգծվի «Մշակի» 40 տարվայ կեանքը, նրա կատարած դերը հայկական կեանքում։

Աւելորդ է ասել, որ այսպիսի մի տօնակատարութեան պէտք է մասնակցեն ոչ միայն ինտելլիգենտ անհատներն ու մշակականները, այլ և ամբողջ հայ ժողովուրդը, քանի որ տօնվում է հայ տպագրական խօսքի յաղթանակը։

Սպասենք և յուսանք։

Ս. Զանգեզուրեան

Մերվ

ԻՄ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ Գ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆԻՆ

—

Էջմիածնի ճեմարանի ուսուցիչներից մէկը, պ. Գ. Ալթունեան, «Հօրիզոնի» № 86-ի մէջ տպված իր մի յօդուածով, խօսելով «Մշակի» № 71-ում իմ արած առաջարկի մասին (հայկական տպագրութեան 400-ամեակի տօնախմբութիւնը համազգային և արդիւնաւոր դարձնելու մասին) մի քանի այնպիսի նկատողութիւններ է անում, որ ես չեմ կարող թողնել անպատասխան, տեսնելով որ պ. Ալթունեանը կամ խորին թիւրիմացութեան մէջ է, կամ [illegible] է «Հօրիզոնի» մէջ այն գրողների [illegible], որոնք ամեն առիթից օգտւում են քաղում իմ վրա անարդար և անհիմն մեղադրանքներ բարդելու։

Գ. Ալթունեանի յօդուածի միտքն այն է, թէ իմ առաջարկը՝ ամենից առաջ ինքը Ալթունեանն է արել «Արարատ» ամսագրի մարտ ամսի համարի մէջ, ուրեմն այդ գաղափարի առաջնութիւնը՝ իրան Ալթունեանին է պատկանում, մինչ ես այդ մասին ոչ մի բան չեմ յիշել, բացի դրանից, թէ ես յիշելով իբրև յայտնի հայկաբաններ և բանասէրներ զանազան անձանց, դիտմամբ չեմ յիշել [illegible] Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի անունը, ուրեմն չեմ ճանաչել նրան իբրև բանասէր և հայկաբան։

Մի կողմ եմ թողնում մնացեալ մանր խծբծանքները (придирки), անարժան՝ մի ինտելլիգենտ մարդու կողմից, որ միևնոյն ժամանակ ուսուցիչ և դաստիարակ է, այլ պատասխանում եմ գլխաւոր կէտերին։

1) «Արարատ» ամսագրի մարտի համարը ես չեմ կարդացել (ես, առհասարակ, «Արարատ» քիչ եմ կարդում, իսկ խմբագրութեան մէջ նրանից լուրեր քաղողը «Ներքին լուրերի» բաժինը կազմողն է լինում), ուստի և ինձ ծանօթ չէր պ. Գ. Ալթունեանի այդ առաջարկը։ Եթէ ինձ ծանօթ լինէր, ես ամենայն ուրախութեամբ յիշատակած կը լինէի այդ յօդուածը, քանի որ նա գալիս է ոյժ տալու իմ առաջարկութեան։ Այսօր էլ ես միայն ուրախութիւն կարող եմ յայտնել, որ Գ. Ալթունեանը ինձանից աւելի ջերմ պաշտպան է հանդիսանում յոբելեանը Էջմիածնում կատարելու գաղափարին։

2) Այնուամենայնիւ, պ. Գ. Ալթունեանը չարաչար սխալվում է, կարծելով որ այդ առաջարկի առաջնութիւնը իրան է պատկանում։ Նա ինքն ասում է, որ «Արարատի» մարտի համարը Էջմիածնից ուղարկվել է մարտի 22-ին, ուրեմն այդ համարը Թիֆլիսում կարող էր ստացվել միայն մարտի 26-ին և 27-ին։ Արդ, խնդրում եմ պ. Գ. Ալթունեանին վերցնել «Արօր» ամսագրի փետրվարի համարը և նրա մէջ կարդալ «Հայկական կեանք» բաժնում (էջ 94, 95, 96) յօդուածը, նուիրված հայկական տպագրութեան 400-ամեակին, մանաւանդ հետեւեալ տողերը.

Որպէսզի հայկական տպագրութեան 400-ամեակի յոբելեանը կարելի լինի դարձնել համազգային տօն, պէտք է նրա տօնախմբութիւնը դնել բոլորովին այլ պայմանների մէջ։ Մեր կարծիքով, ամենայարմար ծրագիրը հետեւեալը կը լինի։ Տօնախմբութիւնը պէտք է կատարվի Էջմիածնում, եկող տարի մայիսին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի պատուաւոր նախագահութեամբ։ Տօնող յանձնաժողովը պէտք է բաղկացած լինի հայութեան մէջ իրանց գրական և ուսումնական երկերով, աշխատութիւններով յայտնի և հեղինակաւոր անձերից, ինչպէս Օրմանեան արքեպիսկոպոս, Դուրեան արքեպիսկոպոս, Տաշեան Յակոբ վարդապետ, հ. Բ. Սարգսեան, Ներսէս Բիւզանդացի, Գալուստ Միրաքեան, Ստ. Մալխասեանց, Մինաս-Չերազ, Արշակ Չօպանեան, Կարապետ եպիսկոպոս, Մեսրոպ եպիսկոպոս, Գարեգին վարդապետ և հայ գրականութեան մէջ յայտնի աշխատաւոր անձինք։ Հանդէսին մասնակցելու պէտք է հրաւիրվեն Կիլիկիայի կաթողիկոսը, Կ. Պօլսի և Երուսաղէմի պատրիարքները, Մխիթարեան երկու միաբանութեան աբբահայրերը, հայ-կաթօլիկների պատրիարքը, հայ-բողոքականների ազգապետը անձամբ կամ ներկայացուցիչներով։ Ամենագլխաւոր գործը պէտք է լինի հայկական տպագրութեան «Ցուցարձան» կազմել. այդ հսկայական գործը կարող է գլուխ գալ միայն Օրմանեան արքեպիսկոպոսի կամ Մխիթարեան գիտնական հայրերից մէկի ընդհանուր ղեկավարութեամբ և խմբագրութեամբ։ Գործող ոյժեր չեն պակասի. արդէն մի քանի անձինք, օրինակ՝ Արշակ Ալպօյաճեան, գրել են հայկական տպագրութեան պատմութիւնը, որի համար հարկաւոր է ունենալ լուրջ գիտնական պատրաստութիւն և ոչ դիլետանտային ու կոմպիլատիվային ընդունակութիւն։ Հայկական բոլոր կարևոր կենտրոններում պէտք է կազմվեն տեղական մասնաժողովներ, և Թիֆլիսի մէջ կազմված մասնաժողովը կարող է միալ և գործել իբր տեղական։ Մեր առաջարկած ծրագրով տօնախմբութիւնը կարող է լինել համազգային և յաւերժացնել յոբելեանը ազգային մի մեծ ակտով։

Ճիշդ է, «Արօրի» այդ №-ը տպարանից լոյս է տեսել մարտի 25-ին, բայց յօդուածը գրված է շատ վաղ, մարտի սկիզբներին, երբ յօդուածագիր Շաւարշը բնաւ չէր կարող մտքից անգամ անցկացնել, թէ Էջմիածնում՝ Ալթունեանը նոյնպիսի բովանդակութեամբ յօդուած է գրել։

Ուրեմն պ. Ալթունեան զուր էք կարծում, որ առաջարկի նախահեղինակը դուք էք, զուր էք նոյնպէս մեղադրում, որ իբր ես դիտմամբ չեմ յիշել Միրաքեանի անունը։ Եթէ նրա անունը «Մշակի» № 71-ի յօդուածի մէջ չէ յիշված, դա լոկ մոռացման արդիւնք է, քանի որ դարձեալ իմ խմբագրութեամբ լոյս տեսնող «Արօրի» մէջ նրա անունն ևս յիշատակված է յայտնի բանասէրների և հայկաբանների շարքում։

Գալով այն հարցին, թէ ո՛ր օրվանից Դուրեան արքեպիսկոպոսին ես համարում եմ հայկաբան կամ յայտնի բանասէր, կամ Օրմանեան արքեպիսկոպոսի ո՛ր յայտնի աշխատութիւնը իրաւունք է տալիս մեզ նրան անուանել «գիտնական», մենք դրան կը պատասխանենք. մենք մեղաւոր չենք, որ Գ. Ալթունեանը շատ քիչ ծանօթ է այդ երկու եկեղեցականների գրական աշխատութիւնների հետ։ Մեզ այդ հանգամանքը չէ զարմացնում. մենք շատ լաւ գիտենք, որ դեռ վերջերս ճեմարանի տեսչի պաշտօնը կատարում էր մի մարդ, որ նոյն իսկ հայոց աշխարհաբար լեզուն չը գիտէր օրինաւոր, իսկ գրաբար լեզուն, հայոց մատենագրութիւնը նրա համար ինչ-որ չինական հասկացողութիւններ էին։

Անբարեխիղճ վերաբերմունք է պ. Ալթունեանի կողմից նոյնպէս ասել, թէ ես Թէրզեանին այժմ կաթողիկոս եմ ճանաչում։ Թէ «Մշակի» № 71-ում և թէ «Արօրի» մէջ ոչ մի խօսք չը կայ Թէրզեանի մասին, այլ ասված է հայ-կաթօլիկների կաթողիկոս-պատրիարքի մասին, որ բոլորովին այլ բան է, որովհետև հայ-կաթօլիկների պատրիարքութիւնը հօ չէ ջնջված։

Ինչ վերաբերում է Գ. Ալթունեանի այն կարծիքին, թէ այսօր, հայոց ազգի մէջ համազգային միակ հաստատութիւնը, օրգանիզացիան Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնը, ուրեմն և Էջմիածինն է, մենք կասենք, որ մենք մնում ենք մեր առաջվայ կարծիքին, որ յանդուգն է չը ճանաչել այսօր այդպիսի ամենապարփակ կամ, ըստ Ալթունեանի, «ազգապարփակ» գաղափար ամենայն հայոց կաթողիկոսութեան և Էջմիածնի համար։ Այդպիսի մտքեր արժանի են, արդարև, Բարախանեանի օրգան «Հօրիզոնի» մէջ զետեղվելու, ինչպէս և զետեղվել են։

Ուրեմն, պ. Ալթունեան, թոյլ տուէք նկատելու ձեզ, որ հայկական տպագրութեան 400-ամեակը Էջմիածնում տօնելու իդէան նոր չէ, և ձերը չէ, քանի որ այդ առաջարկը ձեզանից առաջ տպված է եղել «Արօրի» մէջ, և թոյլ տուէք ձեզ նկատել նաև, որ ձեր յօդուածի միակ նպատակը եղել է «Հօրիզոնին» ասել. «Տեսէք, ես և ձեզ հետ եմ նոր ստութիւններ շարելու»։

Եւ, իրօք, «Հօրիզոնը» շտապեց անմիջապէս օգտվել Ալթունեանի յօդուածից, և Ա. Բարախանեանը, ինչպէս որ նոյն իսկ Սպիտակ Ծաղկի օրը—այն օրը, երբ ամբողջ մարդկութիւնը Ռուսաստանում մտածում էր միայն բարութեան, մարդասիրութեան մասին, տոգորված էր միայն ամենաազնիւ, վեհ զգացումներով—նա հարկ էր համարել իր օձային ամբողջ թոյնը, չարութեան և մարդատեցութեան թոյնը, մաղձը թափել Աղոնցի վրա, այժմ ևս հանդէս եկաւ «փշրացնելու» իր կրքերը և փողոցային հայհոյութիւններով, այն ևս առաջնորդող յօդուածի մէջ, յագուրդ տալու իր բորբոքված կրքին և նորից իր օձային բնութեան ամբողջ թոյնը թափելու (տես «Հօրիզոն» № 87) և մի տասներորդ անգամ նոր պառաւական կեղծիք կատարելու։ Այդ յօդուածով Ա. Բարախանեանի մօնթական օրգանը ասում է, թէ Օրմանեանի փառքը «Համապատասխան» են, դիտմամբ չը յիշելով Օրմանեանի «Հայաստան. եկեղեցու [illegible]», որ նոյնիսկ Փրանսիական ակադեմիայի ներբողին արժանացաւ։

Առիթից օգտւում եմ քաղում մի քանի խօսք էլ ասելու Սօչիից գրած՝ Վ. Մինասեանի նկատողութեան մասին։

Եթէ ես 8 տարի առաջ հայկական տպագրութեան տարեթիւը 1512 թ. եմ գրել, իսկ այժմ թոյլ եմ տուել «Մշակում» այլ կարծիք յայտնելու, նախ՝ ես, այդ միջոցին, երբ բանակռիւ էր մղվում, Թիֆլիսում չէի, այլ Պետերբուրգում, հետևաբար որևէ միջամտութիւն կամ մասնակցութիւն ունենալ չէի կարող. երկրորդ, որ ամենաէականն է, միթէ այդ հանգամանքը իրաւունք պէտք է տար ինձ արգելել և թոյլ չը տալ, որ հայ բանասէրները իրանց տարբեր կարծիքը յայտնէին։ Մինչև այսօր ևս եւրօպական գրականութեան մէջ վիճողներ կան, թէ Ամերիկան գտնողը եղել է Ամերիկօ Վէսպուչչի անունով անձը և ոչ Կոլում- [illegible]

Du choc des opinions jaillit la vérité. [illegible]

Հ. Ա.

ՄԻ ՍԽԱԼ ԼՈՒՐ

«Тифл. Листъ» [illegible] պաշտօնավարութիւն վայ (որ համարվում է լոկ արդիւնք սխալի կամ անուշադրութեան), որ առիթ է տալիս կարծելու, թէ ժամանակամիջոցը լրանում է 1912 թ. ապրիլի վերջին։

Ի նկատի ունենալով, որ կոնդակը գրված է 1909 թ. նոյեմբերի 6-ին և նրա մէջ պարզ ասված է, թէ «հաստատեմք երեքամեայ ժամանակաւ», ի նկատի ունենալով որ Բարձրագոյն հաստատված Ցիմմանեանի կտակի զօրութեամբ (այդ կտակը ծառայում է իբրև կանոնադրութիւն դպրոցի) հոգաբարձութեան իրական պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցը սահմանված է երեք տարի, իսկ ներկայ հոգաբարձութիւնը սկսել է պաշտօնավարել միայն 1909 թ. դեկտ. 1-ից, պարզ է, որ նոր հոգաբարձութեան ընտրութիւնը կարող է նշանակվել միայն այդ ժամանակ։ Այդ նկատումներով՝ թեմական իշխանութիւնը, ինչպէս մեզ հաղորդում են, որոշել է նշանակել ընտրութիւնները աշնան, իսկ վերոյիշեալ սխալը պարզելու համար դիմել հոգևոր բարձր իշխանութեան։

ԹԻՖԼԻԶԻ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ԲԱՐԵԳ. ԸՆԿ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

—

Ապրիլի 7-ին և 19-ին տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգ. Ընկ. ընդհանուր ժողովը։

Վարչութիւնը նախ յայտնեց, որ այսուհետև Ընկերութիւնը, համաձայն նոր կանոնադրութեան՝ կոչվելու է «Կովկասեան Հայուհեաց Բարեգ. Ընկ.» և իրաւունք ունի ճիւղեր ունենալ Կովկասի բոլոր քաղաքներում և գիւղերում։ Միայն առաջարկեց ընդհանուր ժողովին այս նոր կանոնադրութեան 19-րդ և 20-րդ յօդուածները փոփոխութեան ենթարկել, որովհետև այդ յօդուածների համաձայն թէ կենտրոնի և թէ ճիւղերի մշտական անդամավճարը 150 ր. է, իսկ իսկականը՝ 6 ր., այն-ինչ, գաւառների համար, ինչպէս լավում է, այդ գումարները ծանր են։ Նպատակայարմար համարվեց գաւառների համար մշտական անդամավճար նշանակել 100 ռուբ., իսկական՝ 6 ռուբ.։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ *)

(Նուէր «ՄՇԱԿԻՆ» 40-ամեակի առիթով)

III

Պատուաստը ողնաշարաւորների մէջ.—Բօրնի պատուաստի փորձերը երկակենցաղների սաղմերի վրա.—Բրաուսի պատուաստները օտար տեղերի վրա արված.—Աչքի վրա կատարած փորձերի տուած հակառակ արդիւնքը նախորդների նկատմամբ. — Պատուաստների միաւորութեան եղանակները։

Պատուաստի հնարաւորութիւնը ողնաշարաւոր կենդանիների մէջ, ինչպէս արդէն գիտենք, հնուց յայտնի իրողութիւն է. բայց մենք տեսանք, որ այնտեղ ինկապէս միայն հիւսուածքների փոքր կտորներ են պատուաստուել։ Հետաքրքրական են աւելի ողնաշարաւորների վերաբերմամբ կատարված այն պատուաստները, որոնք՝ անողնաշարների պատուաստների նման՝ հաւասարամեծ կտորներից են առաջացել ու մի կենսունակ ամբողջութիւն կազմել։ Այդ կողմից չափազանց հետաքրքրական են անատոմ Բօրնի կատարած հռչակաւոր փորձերը, որ նա արել է 14—15 տարի առաջ երկակենցաղների սաղմերի վրա, փորձեր, որոնց ճշմարտութիւնն այնուհետև ուրիշ գիտնականներ էլ հաւաստել ու հաստատել են և որոնց շրջանն էլ աւելի ընդարձակել։ Պատուաստի փորձերն այստեղ այնքան աւելի աջողութեամբ են գլուխ գալիս, որքան սաղմերի նախնական աստիճաններն են վերցվում, որքան ուրեմն սաղմերը փոքր են. մինչ սաղմերի յետագայ շրջաններում կամ իրանց կատարեալ կերպարանքն առած օրգանիզմի վրա արված փորձերն անաջող են անցնում. այսպիսի դէպքերում միայն օրգանների կամ նրանց մասերի պատուաստներն են աջողվում։

Վերցնելով գորտերի այնպիսի սաղմեր, որոնց վրա հազիւ գլուխ ու պոչ է նշմարվում, Բօրնը կտրատում է այդ սաղմերը բնախօսական աղալուծուածքի մէջ՝ համաձայն այնպիսի պատուաստների, որպիսին ինքն է ուզում կատարել. ապա միևնոյն լուծուածքի մէջ սաղմերի կտրուածքները միմեանց կցելով պահում է այնքան ժամանակ (6—8 ժամ), մինչև որ միացումն առաջ է գալիս. ահա այս ձևով ստացվում են շատ աւտօպլաստիկ, հոմօպլաստիկ և հէտէրօպլաստիկ միաւորութիւններ. և եթէ այս պատուաստների կտորներն այնպէս են կապակցվում, որ իրանց տեղով և յարաբերութեամբ փոքր ի շատէ համապատասխանում են նորմալ կենդանուն, ապա այդպէս պատուաստված սաղմերը իրանց կերպարանափոխութեան ամբողջ ընթացքը կատարում են։ Բայց այստեղ էլ պատուաստվելիք կտորների մէջ որոշ ընտրութիւն անելով և ըստ կամս միմեանց հետ միացնելով՝ ստացվում են շատ զանազանակերպ կօմբինացիաներ, որոնք մեծացած և կերպարանափոխութիւնը կատարած ժամանակ խիստ այլակերպ և ինքնատիպ ձևեր են ցոյց տալիս։ Այսպէս՝ Բօրնին աջողվել է գորտի սաղմերից մէկի ամբողջ պոչի մասը կտրել ու պատուաստել մի ուրիշ սաղմի փորի վրա. պատուաստը «կպչում» է, ու երբ կենդանին կերպարանափոխութեան ընթացքի մէջ է մտնում և սկսում է զարգանալ, զարգանում, մեծանում է նաև պատուաստը, և փորի վրա կպած պոչ ու յետին վերջաւորութիւններ ցոյց տալիս. այնպէս որ՝ այդ կենդանին ունենում է մի գլուխ և երկու պոչ, իբրաքանչիւրը իր մի զոյգ վերջաւորութիւններով։ Բօրնը միացրել է նաև երկու սաղմեր իրանց գլուխներով, իրանց մէջքով և այլն. այս վերջին դէպքերում պատուաստված այդ սաղմերը իրանց կերպարանափոխութեան ընթացքի ժամանակ ցոյց են տուել երկուորեակ, որոնք իրանց գլուխներով կամ իրանց մէջքով միացած են եղել։

Հետևելով Բօրնին՝ ուրիշ գիտնականներ ևս պատուաստի նման փորձեր են կատարել, որոնք նոյնպէս հետաքրքրական լինելով՝ յիշատակութեան արժանի են։ Այսպէս՝ Բրաուսը դոդոշի թրթուրի առաջին վերջաւորութեան միայն պտուկաձև սկզբնաւորութիւնը կտրելով՝ պատուաստում է նրան թրթուրի գլխի վրա, և այդ պատուաստը ոչ միայն շատ լաւ կպչում է այդ նոր տեղին, այլև կերպարանափոխութեան ժամանակ մեծանում ու մի աւելորդ վերջաւորութիւն է դառնում գլխի վրա։ Նման պատուաստի փորձեր արել են նաև մարմնի յետին մասի վրա։ Նայելով առաջին թէ յետին վերջաւորութիւններ են պատուաստվել վերջին վերջաւորութիւնների մօտ՝ կերպարանափոխութեան ժամանակ առաջ են եկել այդ պատուաստներն իրանց յատկանիշներով։ Ամենից այս փորձերի մէջ այն է, որ այդ նոր պատուաստներն իրանց շրջապատից չեն ազդվում, իրանց որոշման մէջ կախումն չեն ցոյց տալիս, այլ միանգամայն անկախ են ինքնորոշվում։ Նոյնիսկ այն ժամանակ, երբ առաջին վերջաւորութեան սկզբնաւորութիւնը պատուաստվում է յետին վերջաւորութեան կտրուածքի վրա, պատուաստը զարգանում և այդտեղ առաջին վերջաւորութիւն է տալիս իր ոսկրներով, մկաններով, նեարդերով և արեան անօթներով, որոնք և միանում են դէպի ներսի կողմը գտնված նման գործարանների հետ։ Այս փորձերը ցոյց են տալիս, որ վերջաւորութիւնների սկզբնաւորութիւնների կամ «տրամադրութիւնների» (Anlage) որոշումն կամ կերպարանաւորումը կենտրօնական նեարդային համակարգութիւնից անկախ է կատարվում։

Դակաս հետաքրքրական չեն, հարկաւ, և այն փորձերը, որ արված են աչքի վերաբերմամբ՝ նրա զարգացման ընթացքում՝ և որոնք միանգամայն նախորդ փորձերի տուած արդիւնքի հակառակն են ցոյց տալիս։ Ցայտնի է, որ աչքի ներքին կարևոր մասերը, ուղեղից են առաջանում, իսկ ոսպնեակը՝ վերնամաշկից (Ektoderm), այսինքն միմեանց հետ ամենևին կապ չունեցող և միմեանցից շատ հեռու գտնվող մասերից։ Այն էլ յայտնի է, որ սկզբում աչքի ներքին՝ ուղեղից առաջացող՝ մասերն են կազմվում, իսկ յետոյ՝ ոսպնեակը։ Արդ՝ աչքի նկատմամբ պատուաստի փորձեր են կատարվում գորտերի թրթուրների վրա հետևեալ ձևով։ Հեռացնում են թրթուրներից մէկի սաղմային կաշու (վերնամաշկի) այն մասը, որ գտնվում էր՝ արդէն իրան ծագումն առած՝ աչքի փուչիկի առաջ և նրա տեղը պատուաստում ուրիշ թրթուրի կաշու որևէ մի կտոր, օրինակ՝ պոչի կաշու մի կտոր։ Այդ պատուաստը ոչ միայն «կպչում է» այդտեղ, այլ և բանից դուրս է գալիս, որ կաշու այդ կտորը, որ ի հարկէ ոսպնեակ կազմելու հետ ոչ մի գործ չունէր իբրև պոչի կաշի, իր տակը գտնվող աչքի փուչիկից ազդվում է և սկսում է ոսպնեակ առաջացնել։ Բոլորովին նոյն բանն է կատարվում և այն ժամանակ, երբ աչքի փուչիկը ուղեղից կտրվում և կաշու տակ մի այլ տեղ է պատուաստվում։ Իր բնական տեղից կտրված աչքի փուչիկը նոր միջավայրում ոչ միայն զարգանում է, այլ և դրդում է իր վրա գտնված վերնամաշկին (կաշի) ոսպնեակ կազմելու, այն ինչ վերնամաշկի այդ կտորն ամենևին սահմանված չէ եղել ոսպնեակ կազմելու. հետևաբար վերնամաշկի այդ կտորն անկախ և ինքնուրոյն կերպով չէ որոշվել, այլ աչքի փուչիկի ազդեցութեամբ։

Պատուաստի վերոգրեալ բազմապիսի օրինակների հետ ծանօթանալուց յետոյ հարց է ծագում, թէ ինչպէս են առաջանում բոլոր այդ դէպքերում կատարված միաւորութիւնները։ Երբ պատուաստի ժամանակ նմանօրինակ հիւսուածքներ ու գործարանամասեր են միմեանց հանդիպում և ուղղակի դէմ առ դէմ գալիս, ապա, ինչպէս Բօրն է անուանում, նրանց միաւորութիւնը կատարվում է «Նախնական ճանապարհով», համապատասխան հիւսուածքների բջիջների կցվելովը, նրանց ուղղակի միմեանց հետ ձուլվելովը։ Այդպէս են միանում, օրինակ, սաղմային վիճակում պատուաստված օրգանիզմները. որովհետև այդպիսիների օրգանները դեռ կազմակերպված ու բջիջներն էլ դեռ բոլորովին ինքնորոշված չեն լինում, ուստի և նրանց միմեանց մօտ բերված կտրօնները հեշտութեամբ կցվելու, ձուլվելու և կազմվելու ընդունակութիւն են ունենում։ Այդպէս են միանում երկակենցաղների սաղմերի վրա կատարված պատուաստները. հաւանօրէն

*) Տես «Մշակ» № 88.

Նախ քան ընտրութիւններին անցնելը ընդհանուր ժողովի նախագահ տ. Հ. Աւ-թանդիլեանը առաջարկեց վարչութեան ան-դամ տ. Մ. Տուրինեանին, որը 15 տարի շարունակ անձնուիրութեամբ գործում է յօգուտ Ընկերութեան, ընտրել պատուաւոր անդամ։ Ընդհանուր ժողովը ընդունեց այս առաջարկը բուռն ծափահարութեամբ։

Այնուհետև ընդհանուր ժողովն անցաւ ընտրութիւններին։ Ընդունելով նոր կանո-նադրութիւնը, ամբողջ վարչական կազմի ընտրութիւնները նորից պիտի կատար-վէին, ուստի հին կազմը ազատ էր, թէև դարձեալ վերընտրվեցին մեծ մասամբ հները։

Պէտք էր ընտրել վարչութեան 11 անդամ, 5 փոխ-անդամ, վերստուգիչ յանձնաժողո-վի 3 անդամ և 2 փոխ-անդամ։

Տ. տ. Հ. Մարտիրոսեան, Ն. Ղամբարեան և Վ. Ռոտինեան, իբրև Ընկ. պատուաւոր ան-դամներ, վերընտրվեցին միաձայն, իսկ մնացած ընտրութիւններն ու սեփական տուն գնելու հարցը յետաձգվեցին ապրիլի 19-ին։

Ժողովի վերջը վարչութիւնը յայտնեց իր ցաւը Ընկ. վարչութեան նախագահ և Ընկ. պատուաւոր անդամ տ. Մ. Խատիսեանի հրա-ժարականի մասին, որ ակարութեան պատ-ճառով ստիպված է թողնել Ընկերութիւնը։

Ընդհանուր ժողովը ի նկատի առնելով տ. Մ. Խատիսեանի անձնուէր գործունէու-թիւնը յօգուտ Ընկերութեան նրա հիմնա-դրութեան օրից, երեք ներկայացուցիչ ընտրեց իր կողմից, որոնք վարչութեան հետ միասին ընդհանուր ժողովից յետոյ ուղևորվեցին տ. Մ. Խատիսեանին յայտնելու խորին շնորհակալութիւն Ընկերութեան կողմից։

Ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը, որ տեղի ունեցաւ ապրիլի 19-ին, նախ զբաղ-վեց լսելով վարչութեան մանրամասն զեկու-ցումը Պասկևիչի փ. № 13 տան մասին և որոշեց լիազօրել վարչութեանը առնել այդ տունը Ընկերութեան համար։

Այնուհետև ընդհանուր ժողովն անցաւ լրա-ցուցիչ ընտրութիւններին։ Գաղտնի քուէար-կութեամբ վարչութեան անդամներ ընտրվե-ցին՝ տ. տ. Հ. Աւթանդիլեան, Վ. Սօլօվեան, Եր. Ցարութիւնեան, Վ. Միլեան, Մ. Շխեան, Կ. Նարալեան, Լ. Օհաննէսեան, Մ. Ղազա-րեան։ Վարչ. փոխ-անդամներ՝ տ. տ. Ն. Ալիբէգեան, Ս. Միրզայեան, Մ. Լիսիցեան, Ե. Ղորղանեան, Ե. Վահրամեան։ Վերա-ստուգիչ յանձնաժողովի՝ տ. տ. Ռ. Թա-գէոսեան, Ա. Քալանթարեան, Կ. Լիսիցեան։

ԱՌԱՆՑ ԱՂՄՈՒԿԻ

(Բժիշկ Ստեփան Ալիխանեանի յիշատակին)

Մոսկվայից գնում էի Կովկաս, եթէ չեմ սխալվում, սրանից 19 տարի առաջ։

Ճանապարհս Աստրախանի վրայով էր։ Պէտք է Մոսկվայից երկաթուղով գնայի Նիժնի-Նովգորոդ, ապա այնտեղ նստելով շոգենաւ՝ Վոլգայի ալիքներին ինձ յանձ-նած՝ հասնէի Բագու։

Շոգենաւերը յաճախ երթևեկում էին Աստրախան-Բագու-Սալիան, բայց այն ժամանակվայ խոլերայի պատճառով ուղևոր-ները շատ զգուշութեամբ էին մտնում շո-գենաւ, ի նկատի առնելով շոգենաւում տի-րող կարգ ու կանոնը։

Մտածս շոգենաւը հայկական մի ընկե-րութեան էր պատկանում։

Վոլգայի ալիքները ճեղքելով, շոգենաւը առաջ էր խաղում։

Ծովին անսովոր ճանապարհորդները, սո-վորաբար, հիւանդանում են ծովային հի-ւանդութեամբ, բայց, այստեղ՝ շոգենաւի բժիշկը առաջ է գալիս իր խորհուրդներով։

Մեր շոգենաւի բժիշկը՝ փոքր ինչ սպի-տակացած մօրուսով՝ մտնում էր ծովա-յին հիւանդութիւնով բռնվածներին և, մի թեթև ժպիտ երեսին, մտնցնում էր դեղի սրուակը հիւանդներին։

Հիւանդութեամբ բռնվեցի և ես։ Բժիշկը նոյն ժպիտով մտնցաւ ու, նայելով դէմ-քիս, բացագանչեց.

— Ա՞յ-մա՛յ-մա՛յ, այդպէս ջահել, ու տար-վեցիք ծովի հիւանդութեամբ։ Ձեր հասա-կում ես այնչափ սիրով էի ծովով ճանա-պարհորդել, — ու դեղի սրուակը մտնցը-նելով քթիս՝ նստեց կողքիս։

Նրա առաջին հարցը այն եղաւ, թէ ձրտեղից եմ գալիս։ Պատասխանեցի, թէ Մոսկվայից։ Ապա, աւելի մտերմանալով, հարցափորձ ա-րեց, թէ ինչ էր պատճառը Մոսկվա գնա-լուս, և իմանալով որ գնացել էի Լազա-րեան ճեմարանը մտնելու գիտաւորու-թեամբ՝ նա տեղից ցատկեց.

— Ինչպէս։ Եւ դուք ճանաչում էք Շա-հազիզին, մեր սիրելի Սմբատ Սիմէօնիչին։ Ասացէք, ասացէք։

Ես հանում եմ պայուսակիցս «Հրապարա-կախօս ձայն» ու «Ազատութեան ժամեր» գրքերը և ցոյց եմ տալիս բժշկին։

— Այո,—ասում եմ,—Շահազիզի նուէր-ներն ինձ։

Բժիշկը կանգնում է դիմացս, երկար նայում է ինձ, ապա գլուխը օրօրելով բա-ցագանչում.

— Գիտէք. այս րոպէիս իմ առաջ կեն-դանացան մանկութեանս օրերը։ Ի սէր Աստուծոյ, երբ երկրորդ անգամ գնաք Մոսկվա և տեսնէք Շահազիզին, ասացէք որ իմ յարգանքներս եմ մատուցանում նրան։ Ասացէք՝ ձեր «բղէզը» տակաւին ձեզ չէ մոռացել։

Բժիշկը «Լևոնի վշտի» հեղինակ Շահա-զիզի աշակերտն էր։ Աւարտել էր Մոսկ-վայի Լազարեան ճեմարանը, ապա համալ-սարանի բժշկական ֆակուլտետը՝ ու մտն-նելով ծառայութեան՝ մինչև վերջին շունչ մնացել էր իր պաշտօնում։

Բժիշկը այդ ժամանակ հրաւիրված էր այդ շոգենաւում երթևեկութեան ժամանակ իր մասնագիտական ծառայութիւնները մա-տուցանելու, և մինչ Աստրախան-Բագու-Սալիան էր ճանապարհվում։ Ապա մշտա-կան բնակութիւն էր հաստատել Բագւում, ուր և ամսիս 13-ին հոգին յանձնեց։

Բժ. Ստ. Ալիխանեանը հաշտալար պա-տաւոր Ալիխանեանի եղբայրն էր։ Վերջինի գրչին է պատկանում, եթէ տակաւին հայ ընթերցողը չէ մոռացել, «Երուանդ II» ողբերգութիւնը։

Հանգուցեալ բժ. Ստ. Ալիխանեանը Լա-զարեան ճեմարանում աշակերտելիս աչքի էր ընկել իր չարաճճիութեամբ, որի պատ-ճառով յաճախ ենթարկվում էր պատժի, և չարաճճիութեան պատճառով էլ Շահազի-զից «բղէզ» մականուան էր արժանացել։

Թէ որչափ բժշկի մէջ արմատացել էին Շահազիզի ցանած սերմերը, այդ պարզ կարելի էր նկատել նրա դէպի իր հայրե-նիքն ու մայրենի լեզուն և գրականութիւ-նը ունեցած սիրուց։ Նա իր ամբողջ կեանքում առանց աղմուկի, առանց շչակի ընթացել է իր կեանքի ուղին, ձեռք կար-կառելով հիւանդին, ընկածին, կքեալին։ Նրա ծրագրած պրօգրամը հիմք դարաւ Բագուի Հայոց Կուլտուրական Միութեան, իսկ մասնաւոր կեանքում մարդասիրական՝ ընկերական, բարեկամական իդէալներով տոգորված՝ առանց աղմուկի գործելու ու ջանալու արձագանքը միշտ կը մնան վառ շատերի սրտերում։ Գործեց առանց աղ-մուկի, մեռաւ ու թաղվեց առանց աղ-մուկի։

Հանգիստ նրա ոսկորներին։ Թող սև հո-ղը չը ծանրանայ նրա աճիւնին։

Ալ. Բեկեան

ԿԵԱՆՔԻ ՑԱՒԵՐԻՑ

VIII

Ճահճացած կեանք

Բոլորս էլ գիտենք, որ ճահիճը կանգնած է. անցնում են տարիները, բայց նա չէ շարժվում և շարժվելու նպատակ էլ չունի, որովհետև նա ինչպէս կազմվել է, ուր գո-յացել է, այնտեղ էլ պիտի կանգնի։

Ճահիճը պիտի կանգնի անշարժ։

Այդպէս էլ մենք ենք։

Մենք էլ ինչ կէտի որ հասել ու կանգ ենք առել, հէնց այնպէս կանգնած էլ մը-նում ենք, չը նայած ժամանակը սլանում է և մենք էլ բնականօրէն պարտաւոր ենք հետը զուգընթացաբար ընթանալու. բայց պօէտն արդէն ասել է. «Քունն անուշ է մեզ թւում»...

Այո, այդպէս է. ի զուր և զատարկ տե-ղը չեն շպրտված եղել այդ բառերը՝ «քունն անուշ է մեզ թւում». մենք իրաւամբ ա-ւելի թմրած ենք, աւելի սիրում ենք քնե-լը, քան առաջ, վեր դիւելը, ուր գուցէ կարողանայինք աւելի անցորը, կատարեալ ու հոշաւոր կեանք ունենալ, բայց...

«Քունն անուշ է մեզ թւում», ճահիճը չէ շարժւում։

Մենք լճացել, ճահճացել ենք. մենք մեր բոլոր գործերում, մեր ամբողջ կեանքում մտցրել ենք այդ դրութիւնը։

Տեսել էք վանդակում փակված գազանին, թէ ինչպէս է շարունակ պտտվում վանդակի մէջ, հոտոտում երկաթէ ցողերը։ Մենք էլ այդպէս ենք. պտտվում ենք նոյն օղակում, միայն մի մեծ տարբերութեամբ։ Գազանը պտտվում է, որպէս զի որևէ հնար գտնի, որ կարողանայ դուրս գալ, ազատվել ու բնութեան գիրկն ընկնել, իսկ մենք՝ հա-կառակը՝ պտտվում ենք, որ աւելի դիւրին ձևով կարողանանք թմրել։

Այո, թմրել, անշարժ մնալ։

Ճահիճը չէ շարժւում նաև այն դէպքում, երբ նրան հարուածում է փոթորիկն ամեն կողմից իր ամբողջ ոյժով։ Ձեռք շարժ-վում նաև մենք, չը նայած որ միշտ քա-մին, երբեմն նոյն իսկ փոթորիկը, հոգմը աղմկում է մեր ականջի տակ։

Համարեա ամեն օր գրվում է, ձայն է բարձրացվում մեր հասարակական կեան-քի, մեր համայնական հիմնարկութիւնների անկանոն, նոյն իսկ շատ դէպքերում անօ-գուտ լինելու համար, բայց...

Քունն անուշ է մեզ թւում...

Եւ մենք աւելի խորունկ ենք թմրում, չը լսելով և կամ չը լսելու տալով այդ ա-մենը, ուրանալով նոյնիսկ այդ ամենի գո-յութիւնը։

Ի՞նչը կուզէք որպէս աւելի ցայտուն օրինակ վերցնել. գպրոցական գործը, ուսուցիչների անել խղճալի, կմաղքացնող դրութիւնը, գրողների դառն վիճակը, որի շնորհիւ շատերը խոյս են տալիս այդ աս-պարէզից, ամայացնելով, գրօշի արժէքի հասցնելով գրական շուկան. Թատրօնական վիճը վերցնենք, և այլն և այլն, ինչ կուզէք. և այդ ամենի մասին ասվել, խօսվել է, բայց ոչ մի ինչ, ինչ արդիւնքի ենք հասել։

Ոչինչ և ոչինչ էլ հասնել չենք կարող, քանի որ անշարժութիւնը մեզ աւելի գրա-ւել է, երբ մենք թմրել, քնել ենք սիրում։

Եւ ամենասարսափելին այն է, որ անշար-ժութիւնը առաջացնում է ապականութիւն, որի առաջը պիտի առնել, որովհետև այդ դէպքում պարզօրէն պիտի գիտենանք, որ ճահիճը արդէն ի ցոյց կը հանի իր ամե-նամեծ յատկութիւնը՝ ամեն ինչ իր մէջ ծածկելը, և մենք վաղ թէ ուշ, այդ միև-նոյն է, գնալու ենք ճահճի խորքը առանց այլևս լոյս աշխարհ տեսնելու՝ թմրութիւնը թօթափելու։ Արշալոյս Տէր-Յովհաննեան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Հոգեհանգիստ Գ. Սունդուկեանի յիշատակին

Ախալքալաք, 18 ապրիլի

Ամսիս 15-ին, կիրակի, համաձայն ծխ. դպրոցի հոգաբարձուեան և ուսուցչ. խմբի յայտարարութեան, տեղիս եկեղեցու բա-կում, պատարագից յետոյ, խուռն բազմու-թեան ներկայութեամբ, հոգեհանգիստ կա-տարվեց դրամատուրգ Գաբրիէլ Սունդու-կեանի մահվան առիթով։

Նախքան հոգեհանգիստը սկսվելը՝ կարգով կանգնած էին գլասեղանի չուրջն Արմէ-նեան-Սեւոմեան դերասանական խումբը, ծխ. դպրոցի և մանկական պարտէզի սա-ները՝ ուսուցչ. կազմի հետ միասին։ Դիա-սեղանի վրայ դրված էր Սունդուկեանի լու-սանկարը՝ թարմ ծաղիկներով զարդարված։ Երբ պատարագը վերջացաւ, հոգևորական դասը երգեցիկ խմբի հետ միասին շարա-կան երգելով մօտեցաւ գլասեղանին և սկսեց կատարել հոգեհանգիստ։

Արարողութիւնները վերջանալուց յետոյ ծխ. դպրոցի ուսուցիչ Ա. Ցարութիւնեանը ճառ խօսեց՝ ծանօթացնելով հասարակու-թեանը հանգուցեալի կենսագրութեան և կատարած դերի հետ։

Դերասանական խմբի կողմից մօտեցաւ գլասեղանին Արմէնեանը և մի ճառով յայտ-նեց, որ հանգուցեալի մահվամբ ողբանում է գլխաւորապէս հայ բեմը։ Ճառախօսն ի վերջոյ յայտնեց, որ հանգուցեալի յիշա-տակը յաւերժացնելու նպատակով դերա-սանական խմբի կողմից Պէպօյի արձանի համար նուիրում է 25 ռ.։

Ներկայ գտնվող հասարակութիւնը՝ հետև-ելով Արմէնեանի օրինակին՝ սկսեց հան-գանակել իր շրջանում և ժողովեց մօտա-ւորապէս 200 րուբլի։

Մէք. Գանջեցեան

Հայկական կեանք

Սարիբոյսոլ, 18 ապրիլի

Անցեալ կիրակի տեղս էր ժամանել Եկա-տերինօդարից հայ-կաթօլիկների հոգաբար-ձու Ցակոբ վ. Բաղդասարեանը։ Հայ-կաթօ-լիկները խնդրանօք տեղիս հայոց երգեցիկ խումբը ուղարկվեց կաթօլիկաց եկեղեցի՝ երգելու։ Պատարագին անպայմն բազմու-թիւն կար թէ հայ-կաթօլիկ և թէ այլ ազ-գութիւններից, որոնք հիացած մնացին հա-յոց քաղաքային երգեցողութիւնից։ Հետևեալ օրը Ցակոբ վ. այցելութիւն տալով տեղիս Սահակ քահանային՝ շնորհակալութիւն յայտ-նեց խմբի առաջման համար։

Ուրախալի էր տեսնել երկու արենակից եղբայր համայնքների փոխադարձ այցելու-թիւնները։

Հրանտ

Քահանայական ձեռնադրութիւն

Գրիգորիօպոլ, 14 ապրիլի

Տեղիս հայ համայնքը ցանկանալով Գրի-գորիօպոլում տեսնել իր քահանայացու Ա. Տէր-Ցովսէփեանի ձեռնադրութիւնը և մանա-ւանդ գիտենալով, որ առաջնորդը ևս սըր-տանց կամենում է այդ հանդէսը կատարել այստեղ, ամսիս 2-ին երեք հոգուց բաղկա-ցած մի պատգամաւորութիւն ուղարկեց Բէշինեւ, Թեմական առաջնորդ Ներսէս ար-քեպիսկոպոսին հրաւիրելու և ուղեկցելու համար։

Հետևեալ օրը, երեկոյեան ուղիղ ժամը 7-ին, առաջնորդը կոնսիստորիայի նախան-դամ Տիրայր վարդապետի, Բարսեղ քահա-նայի, պատգամաւորութեան և այլ հիւրերի հետ ժամանեց մեր քաղաքը։

Ժողովրդի ափին անհամար բազմութիւն էր հաւաքվել։ Հէնց որ շոգենաւը մօտեցաւ նաւա-հանգստին, հասարակութեան առաջաւոր անդամները, գլխաւորութեամբ Պետերբուր-գի Մկրտիչ ք. Ղազարեանի, որը ժամա-նակաւորապէս ծովում է տեղիս ժողովըր-դին, ներկայացան սրբազանին։

Մ. ք. Ղազարեանը մի ճառով բարի գա-լուստ մաղթեց սրբազանին։ Առաջնորդը իր շքախմբով դիմեց դէպի «ս. Պետրոս-Պօղոս» մայր եկեղեցին, որտեղ երգեցիկ խումբը դիմաւորեց «Հրաշափառ Աստուած» շարա-կանով։ Կարճ աղօթքից և օրհնութիւնից յետոյ սրբազանը և Տիրայր վարդապետը գնացին Մ. Ղազարեանի բնակարանը՝ պատ-ուաւոր հիւրերի հետ։

Հետևեալ օրը առաւօտեան պատարագով ստաց-սարկաւագութիւն տուեց Ա. Տէր-Ցովսէփեանին, երեկոյեան կոչւում էր, իսկ ապրիլի 5-ին մեծ հանդէսով քահանայ ձեռ-նադրեց նրան՝ վերակոչելով տէր-Ցարու-թիւն։ Մեր հասարակութիւնը, որ չէր տե-սել ձեռնադրութեան հանդէս, անչափ գոհ մնաց և շնորհակալութիւն յայտնեց սրբա-զանին, որ չը մերժեց հասարակութեան խնդիրը և բարեհաճեց գալ Գրիգորիօպոլ։ Խարտաւիլակը Տիրայր հայր սուրբն էր։ Մի քանի այցելութիւններ տալով և երեկոյեան հասարակութեան մի քանի անդամների հետ նկարվելով՝ սրբազանը Տիրայր վարդապե-տի և հիւրերի հետ հետևեալ առաւօտը մեկնեց Քիշինեւ տանելով իր հետ հասա-րակութեան ջերմ համակրանքը։ Մնացայ յիշել, որ պատարագներին երգում էր քա-ռաձայն խումբը՝ Յ. քահ. Զուրաբեանի ղեկավարութեամբ, որը հէնց այդ նպատա-կով եկել էր Գրիգորիօպոլ։ Մ. Ա.

ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Ներքին-Շէնի (Գանձակի գաւ.), 17 ապր.

Ապրիլի 11-ին, երեկոյեան ժամը $5\frac{1}{2}$-ին Ներքին-Շէնում ու մօտակայ գիւղերում տեղի ունեցաւ սաստիկ, անձրևախառն փոթորիկ, որը տևեց մինչև միւս երեկոյեան ժամը 6-ը։ Այդպիսի քամի դեռ մեր շրջանում չէ տեսնված։

Ամբողջ այդ գիշերը գիւղացիք ահ ու դողի մէջ էին, կարող եմ ասել, որ բոլորո-վին քնող չէ եղել. ամեն մի կողմից լացի ու աղաչանքի ձայներ էին լսվում։ Կատա-ղի քամին շատ տների կտուրներ է վերցը-րել, շատ անասուններ—ձի, ոչխար, գոմէշ, կով—են կոտորվել։ Այգիների վնասը չա-փից դուրս մեծ է. պտղատու ծառերի վրայ բոլորովին ծաղիկ չէ մնացել. մինչև անգամ բողբոջների մեծամասնութիւնը թափվել է և այդ ծառերը, որոնք մեր Ներքին-Շէնի ու Ղարաչինարի գիւղացիու-թեան ապրուստի մեծ աղբիւրն էին, դա-տարկվել են բոլորովին։ Այս վնասներին խեղճ ու աղքատ գիւղացիք դժուար թէ դիմանան. նրանց ամբողջ մի տարվայ ապ-րուստը այսօր միանգամից ջուր գնաց կա-տաղի քամուն։ Եղ. Ցով.

Սև-Քար (Ղազախի գ.), 21 ապրիլի

Գարնանային չը տեսնված աշխարհ ե-ղանակներ էին։ Գարնան սկզբում, գործի ժամանակ, տաք եղանակներ էին, և մար-դիկ հնարաւորութիւն ունեցան իրանց ե-գած-չեղած սերմը գետին գցել, որի վեր-ջանալուց յետոյ, ապրիլի 10-ից, սկսվեց անձրևը, որին հետևեց և ձիւնը, բայց գե-տինը չը հասած՝ հալվում էր։ Այժմ շա-րունակ առաք անձրևներ են գալիս։ Ձիւնից ծառերի մի մասը վնասվեցին։ Հողերը ըզգալի կերպով կազդուրվել են. պտերից խակական կենդանութեան հոտ է փչում։ Ամենատխուր մարդն անգամ ուրախանում

այդպէս են միանում և այն օբյեկտները, ո-րոնք արդէն իրանց զարգացումն սկսած և բաւական առաջ են տարված (թիթեռների կծկակները). գուցէ նոյն երևոյթներն են կատարվում նաև արդէն իրանց կատարեալ կերպարանքն առած, այնպիսի ստորին կարգի կենդանիների մէջ, որպիսիք են, օ-րինակ, պօլիպները։

Սակայն ուրիշ փորձեր ցոյց են տալիս, որ միաւորութիւններն այդպէս հասարակ ձևով չեն կարող կատարվել բարձրագոյն կարգի և բարդ կազմութիւն ունեցող կեն-դանիների պատուաստումների ժամանակ։ Այստեղ էլ առանձին օրգաններ, ինչպէս անձրևորդերի մարսողութեան խողովակը, արեան անօթներն ու նեարդային համա-կարգութիւնը, կարող են դեռ ուղղակի շօ-շափմամբ միանալ, բայց դրանից դուրս գտնվող օրգանների միացման տեղը առաջ է գալիս երբեմն երկու կտորները միմեանց հետ զօդող, բստ իր ծագման խիստ դժուա-րութեամբ որոշելի, ապիացած մի հիւ-սուածք, որով և մարմնի կաշին ու մկան-ները սկզբում ընդհատված են երևում, ապա միայն վէրքի երկու կողմից, կամ դեռ անորոշ բջիջներից, վերակազմվում են և միաւորութիւնը կրկին առաջ բերում։ Ըստ այսմ, որքան կենդանին բարձր է և բարդ կազմութեամբ, այլ և նայած թէ ինչ տեսակի պատուաստումներ են արվում, ըստ այնմ էլ այնքան նրա միաւորութիւնը տարբերվում է առաջին հասարակ, կամ նախնական ձևի միաւորութիւնից։

IV

Անբնական պատուաստները.—Նման օրգանների միա-նալու ձգտումները.—Համանման մասերի անբնական պատուաստները որդերի և պօլիպների վերաբերմամբ։

Մինչև այժմ խօսքը բնական, նորմալ դրութեամբ կատարված պատուաստների և մեծ մասամբ այն միաւորութիւնների մա-սին է եղել, որոնց ժամանակ կտորները մօտաւորապէս մի նորմալ կենդանի են տուել և երբ միացվելիք կտորների գոր-ծարանները միմեանց դէմ առ դէմ գալով՝ շօշափվել ու ձուլվել են։ Բանն այն է սա-կայն, որ այդ պատուաստումների ժամա-նակ, տեխնիկական միջոցների անկատա-րութեան շնորհիւ, համանման գործարան-ները յաճախ չեն հանդիպում միմեանց ու չեն շօշափվում, այլ թեք դրութեամբ են մնում. այնու ամենայնիւ այդպիսի դէպ-քերում կատարեալ միութիւն է առաջ գա-լիս, թէկուզ համանման գործարանները միմեանցից 90° թեքված են լինում և ու-րեմն անբնական դիրք են ունենում։ Նկա-տելի է, որ նման դէպքերում այդ օրգան-ներն աճելով՝ թեքվում-մտնում են մի-մեանց և միաւորվում, ինչպէս՝ նեարդա-յին համակարգութիւնը և արեան անօթ-ները։ Միացումը աջողվում է նաև այն ժամանակ, երբ գործարանները միմեանցից 90°-ից էլ աւելի թեքված են լինում, նոյն իսկ 180°, թէև այս դէպքում երկար կեն-սունակ չեն մնում։ Նոյն վիճակն են ունե-նում և այն միաւորութիւնները, որոնց համար վերցվում են մեծ կամ փոքր կտոր-ներ (օրինակ գլխի կամ պոչի) և աշխա-տում են պատուաստել մի ուրիշի մէջքի, փորի կամ կողքի վրա, կամ միացնում են ամբողջ օրգանիզմներ զուգահեռաբար կող-քից, մէջքից և կամ փորից. Այսպիսի դէպքերում նմանօրինակ օրգանները մեծ կամ փոքր չափով միանում են միմեանց. իսկ այդ պատուաստների ապրելու ընդու-նակութիւնը շատ տարբեր է լինում։

Սրանք սակայն դեռ բոլորը չեն. աւելի զարմանալին և, կուզէք, անհաւատալին այն է, որ աշխատել ու փորձեր են կատարել նման մասեր, նոյնանման կտորներ միացնելու և այդպիսով բոլորովին անբնա-կան եւ աննորմալ օրգանիզմներ առաջ բե-րելու։ Բոյսերի վերաբերմամբ որոշ նպա-տակով, միանգամայն անբնական ձևով, այդպիսի փորձեր արվել են—վերի և վա-րի, դրսի ու ներսի կողմերը միմեանց փո-խարէն դնելով։ Սակայն ինչպէս մագնիսը (որքան էլ նա մասերի բաժանվի) երկու հակառակ ծայրեր, բևեռներ ունի և հակա-ռակները միշտ միմեանց քաշում են և նմա-նները վանում, այնպէս էլ բոյսի կտորները, հակառակ ծայրերը միմեանց ձգում և նման-ները՝ վանում են. այնու ամենայնիւ նրան-ցից՝ անբնական ձևով միացնելու համար վերցված նման կտորները միմեանց վրա պատուաստվում են, ձուլվում և մի ամ-բողջութիւն կազմում, թէև այդ միաւորու-թիւնը տևական չէ լինում, այլ ժամա-նակաւոր, այն էլ կարճ ժամանակով։

Թէև դժուարութեամբ, բայց և այնպէս աջողվել է նաև կենդանիների նման ծայ-րեր կամ համանման կտորներ միացնել, և այն՝ ոչ թէ ժամանակաւորապէս, այլ եր-բեմն տևականօրէն։ Այսպէս՝ փորձել պա-տուաստել են ոչ թէ անձրևորդի առաջին՝ գլուխ ունեցող կէսը նման անձրևորդի երկ-րորդ՝ պոչ ունեցող կէսի վրա, այլ մէկի գլուխ ունեցող կէսը կամ կտորը միւսի՝ նոյնպէս գլուխ ունեցող կտորի վրա, այն-պէս որ ստացվել է մի օրգանիզմ, մի որդ՝ երկու գլխով առանց պոչի. ուրեմն երկու ծայրն էլ գլուխ են ներկայացրել։ Այս ձևով միացրել են նաև երկու պոչ միմեանց հետ, այնպէս որ ստացված այդ որդի երկու ծայրն էլ պոչ են ներկայացրել։ Այնուհետև աջողվել է այս վերջին ձևով միացրած երկու պոչերի միացման տեղի վրա պա-տուաստել երկու գլուխ. միկրօսկօպիական հետազօտութիւնն էլ ցոյց է տուել, որ պա-տուաստման այդ տեղում օրգանների սերտ միաւորութիւն է կատարվել, որ սա շատ քիչ է զանազանվում այն միաւորութիւ-նից, որ առաջանում է մարմնի առաջին և յետին մասերի պատուաստումից, միայն թէ սրա միաւորութիւնը փոքր ինչ դան-դաղութեամբ և մասամբ էլ անկանոն կեր-պով է կատարվում. այնու ամենայնիւ կաշի, մկաններ, մարսողութեան խողովակ և նեարդային համակարգութիւն զօրծօն կեր-պով են միանում, այնպէս որ ջրփոր ա-ռանց միացման տեղում դէմ առնելու, եր-կու ուղղութեամբ էլ, մի պոչի ծայրից մինչև միւսը, անարգել հաղորդվում է։ Գրգռի այս միևնոյն հաղորդակցութիւնը կատարվում է նաև այն ժամանակ, երբ երկու պոչ միացվում են ոչ անմիջապէս, այլ միջնորդութեամբ միջնոյն տեսակի որ-դի մարմնի միջին մասից կտրված մի կտրօնով։

Վերջին տեսակի միաւորութիւններն, ըստ ինքեան, տևականօրէն կենսունակ չեն բայց քանի որ անձրևորդերը սննդի շատ քիչ պահանջ ունեն և երկար ժամանակ առանց սննդի ապրել կարող են, ուստի և պոչերի այդպիսի միաւորութիւնները ամ-բողջ ամիսներ և մինչև իսկ ամբողջ տարի ապրում, տևում են։

Համանման ծայրերի կամ կտորների աջող միաւորութիւններ են կատարված նմանապէս երկակենցաղների Թրթուրների, ծիծեռ-նների կծկակների, տափակ որդերի (Plana-rien), ծովամայրերի և պօլիպների վերաբեր-մամբ։ Այդ տեսակէտից պօլիպներն ամենից աջող փորձի առարկայ են։ Բայց այստեղ այլ բան ևս նկատվում է։ Երբ պօլիպների համանման մասերի միաւորութիւնն արդէն կատարված է, միացած մասերի մէջ նորից բաժանվելու ձգտումն է նկատվում, մանա-ւանդ երբ գլխի կողմի երկու մեծ կտոր-ներ են միացած լինում։ Իսկ երբ երկու ետևի մասեր են միացած լինում, ապա միացման տեղի մօտերքը պօլիպներին յա-տուկ բազուկներ են առաջանում, յետոյ և միացած մասերը նորից բաժանվում են, և մենք ստանում ենք երկու պօլիպ իրանց բազուկներով, ինչպէս եղել են դրանք միացման փորձն անելուց առաջ։

Միանգամայն աջող ելք են ունեցել և այն պատուաստումները, որ արվել են երեք տարբեր պօլիպների երեք կտորներից. վերցրել են մի պօլիպի գլխի մասը, երկ-րորդի՝ ետևի կամ ոտքերի մասը և այս երկու կտորը միացրել միմեանց հետ եր-րորդ պօլիպի մարմնի միջին կտորով, որը միաժամանակ շրջված է եղել (այսինքն այդ կտորի գլխի կողմի ծայրը դէպի վար, և վարինը՝ ոտքերի կողմի ծայրը՝ դէպի վեր, դարձրած) և չը նայելով որ միջին կտորը միանգամայն անբնական պայմանների և յա-րաբերութիւնների մէջ է դրված եղել, միացումը կատարվել է, կենդանին ապրել է և սկսել է բազմանալ այնպէս, ինչպէս նորմալ վիճակումն է բազմանում։

Աւետիք Տէր-Պօղոսեան

(Վերջը միւս անգամ)

է, երբ նայում է արտերի քաղցը տեսարանին։ Ոչխարի առատութեանը ևս չափ ու սահման չը կայ։ Վնասված է կթի մեծատաւարը։ Մ. Տէր-Գէորգեան

—

Ացղուր (Թիֆլիսի գ.), 17 ապրիլի

Մեզանում այս տարի ձմեռը ոչ կարգին ձիւնել է և ոչ ցուրտ արել։ Գրեթէ գեղեցիկ գարնանային եղանակներին յաջորդեց ցուրտը և սկսեց սաստիկ ձիւն տեղալ. ամսիս 10-ից սկսած չորս օր ձիւնեց, և շրջակայ սարերը ծածկվեցին ձիւնով։ Ռաշպար դասակարգը նոր էր սկսել վարուցանք անել. եղանակների այս աննպաստ հանգամանքը պարտաւորեց նրան տանը փակված մնալ։ Հազիւ սկսել էին այգիներում ծառերը ծաղկել, և ահա անսովոր ձիւնախառն ցուրտ քամին երկիւղ է ներշնչում մեզ, որ չը փչանան նորածիլ ծառերը և այդպիսով շրջանի աղքատ ժողովրդին տնտեսապէս ծանր հարուած չը հասցնէ։ Յակոբ Սինանեան

—

Ստաւրոպոլ, 18 ապրիլի

Մի քանի օրվայ սառնամանիքները բաւական վնաս հասցրին նորատունկ ծառերին։ Մարդիկ դեռ մուշտակներով են ման գալիս և բնակարանների վառարանները դեռ շարունակում են իրանց ծառայութիւնները։ Եթէ այսպէս շարունակվի, հաւանական է՝ այս տարի գարնան երես չը տեսնենք։ Շաւօ

ԺԱՄՀԱՐԵԱՆ ԳԻՒՂԱՏՆՏ. ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՐՑԸ ԳԱՆՁԱԿՈՒՄ

—

Գանձակ, 22 ապրիլի

Ինչպէս տեղեկացված էր «Մշակի» մօ- [illegible]

ՆՈՐԻՑ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 27 ապրիլի

[illegible]

ՕՐՈՒԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[illegible]

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

[illegible]

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

[illegible]

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

[illegible]

Թիֆլիսի Նաւթարդիւնաբերական Ընկերութեան ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ,

[illegible]

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.